

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УКРАЇНІ 2020

Науковий журнал
Заснований у 2011 р.

Щорічник

Головний редактор

БОЛТРИК Юрій Вікторович, канд. іст. наук

Редакційна колегія

БУЙСЬКИХ Алла Валеріївна, д-р іст. наук

ГОРБАНЕНКО Сергій Анатолійович, канд. іст. наук

ЗАЛІЗНЯК Леонід Львович, д-р іст. наук, проф.

КУЛАКОВСЬКА Лариса Віталіївна, канд. іст. наук

ЛИТВИНЕНКО Роман Олександрович, д-р іст. наук, проф.

МОЦЯ Олександр Петрович, член-кореспондент НАН України, проф.

ОТРОЩЕНКО Віталій Васильович, д-р іст. наук, проф.

ПОТЄХІНА Інна Дмитрівна, канд. іст. наук

САПОЖНИКОВ Ігор Вікторович, д-р іст. наук

СКОРИЙ Сергій Анатолійович, д-р іст. наук, проф.

СУПРУНЕНКО Олександр Борисович, канд. іст. наук

ТЕРПИЛОВСЬКИЙ Ростислав Всеволодович, д-р іст. наук, проф.

ЧАБАЙ Віктор Петрович, член-кореспондент НАН України, проф.

В. Мойжес

ДОСЛІДЖЕННЯ ПАЛАЦУ БЕТЛЕНА-РАКОЦІ В БЕРЕГОВІ У 2019 р.

У 2019 р. експедиція Ужгородського національного університету провела дослідження палацу Бетлена-Ракоці в м. Берегово. Знаходиться він у центральній частині міста, трохи східніше від середньовічного храму (рис. 1). Метою робіт було встановити стратиграфію та уточнити планографію цієї пам'ятки.

Відомо, що будівля палацу була зведена у 1629 р., про що свідчить камінь на північному фасаді на якому висічено «Бетлен 1629», а відтак вона є однією з найдавніших світських будівель цього міста. У 1686 р., під час повстання куруців, палац був знищений вогнем і як вважається, його відновив Ференц Ракоці II. У 1857 р. будівля палацу зазнала реконструкції і відтоді вона набуває сучасного вигляду. Зокрема тоді був збудований портик з шістьма колонами.

Поряд з житловою будівлею палацу розташовуються споруди господарського призначення, одна з них двоповерхова. Їх первинна функціональна роль в ансамблі до кінця не відома. Імовірно одна з них була стайнею, друга — каретною і зернохвищем. Й сьогодні усі будівлі на території палацового комплексу розміщені відносно одна одної так, як це було на початку XVII ст., утворюючи майже замкнуте подвір'я у формі прямокутника (рис. 1).

Окрім цього, територія палацу привертає увагу і тим, що це одне з можливих місць розташування тут у середньовіччі домініканського монастиря. Зокрема, поряд з римо-католицькою церквою його локалізує і краєзнавець другої половини XIX ст. Т. Легоцький. Наразі, точну дату поселення домінікан у Берегові встановити не вдається але достовірно відомо, що у 1366 р. вони вже були тут. Ченці цього ордену вели доволі успішне господарство аж до кінця 50-х рр. XVI ст., коли зазнавали частих переслідувань з боку протестантів. Остаточним ударом для домініканського монастиря у Берегові став погром татарськими ордами 1566 р.

У конкретизації розташування домініканського монастиря можуть допомогти результати археологічних досліджень саме навколо римо-католицької церкви. На жаль, досі такі цілеспрямовані роботи не проводи-

Рис. 1. Загальний вигляд на палацовий комплекс Бетлена-Ракоці зі сходу

лися. Поодинокі розкопки охопили невелику площу. Так, у 2001 р. Відділом археології Закарпатського краєзнавчого музею проведено розкопки біля середньовічного храму, на місці колишньої каплиці св. Архангела Михайла, яку було знесено у 1846 р. Вдалося виявити мури каплиці та встановити, що під нею знаходиться крипта. Роботи тоді обмежились лише цією ділянкою.

Наступні археологічні дослідження поряд з римо-католицькою церквою вдалося здійснити тільки у 2019 р., а саме на території палацу Бетлена-Ракоці. За цей рік було закладено ряд невеликих шурфів паралельно у двох основних напрямках — в підвальної частині самого палацу (рис. 2) та на окремих ділянках подвір'я палацового комплексу.

Так, у південній частині підвального приміщення палацової будівлі послідовно розкопано кілька ділянок. Вже у першому шурфі вдалося виявити фундамент, що не

пов'язується з будівлею палацу. Відповідно, це спонукало збільшити площу дослідження у підвалі і було додатково закладено ще кілька шурфів, що дало змогу уточнити розташування знайдених фундаментів допалацової будівлі (раніше початку XVII ст.; рис. 2). За матеріалами шурфувань встановлено,

що залягання фундаменту палацу становить 0,2–0,4 м від сучасної підлоги підвалу. Під ним знаходився шар коричневої глини насичений будівельним сміттям. З глибини 0,3–0,6 м вже помітні контури фундаментів допалацової будівлі, що залягають до глибини 1,25 м від рівня підлоги підвалу. Його ширина становить 1,05 м, а напрямком чітко з заходу на схід (рис. 2). Загалом товща культурного шару сягала 1,45 м та представлена кількома різними засипками. Зрештою, виявлено два паралельні ряди фундаментів середньовічної споруди на відстані 5,7 м одне від одного (рис. 2).

Не менш цікавим виявився матеріал шурфу IV, закладеного безпосередньо біля південно-західного кута будівлі у південно-західній частині комплексу пам'ятки. Орієнтація стін цієї споруди співпадає з напрямком виявлених у підвалі палацу фундаментів, тобто за лінією захід–схід. Тож можемо припустити її зведення на попередніх (середньовічних?) фундаментах (допалацовий горизонт).

Насичений культурний шар цієї ділянки сягав глибини 1,5 м від сучасного рівня, а заля-

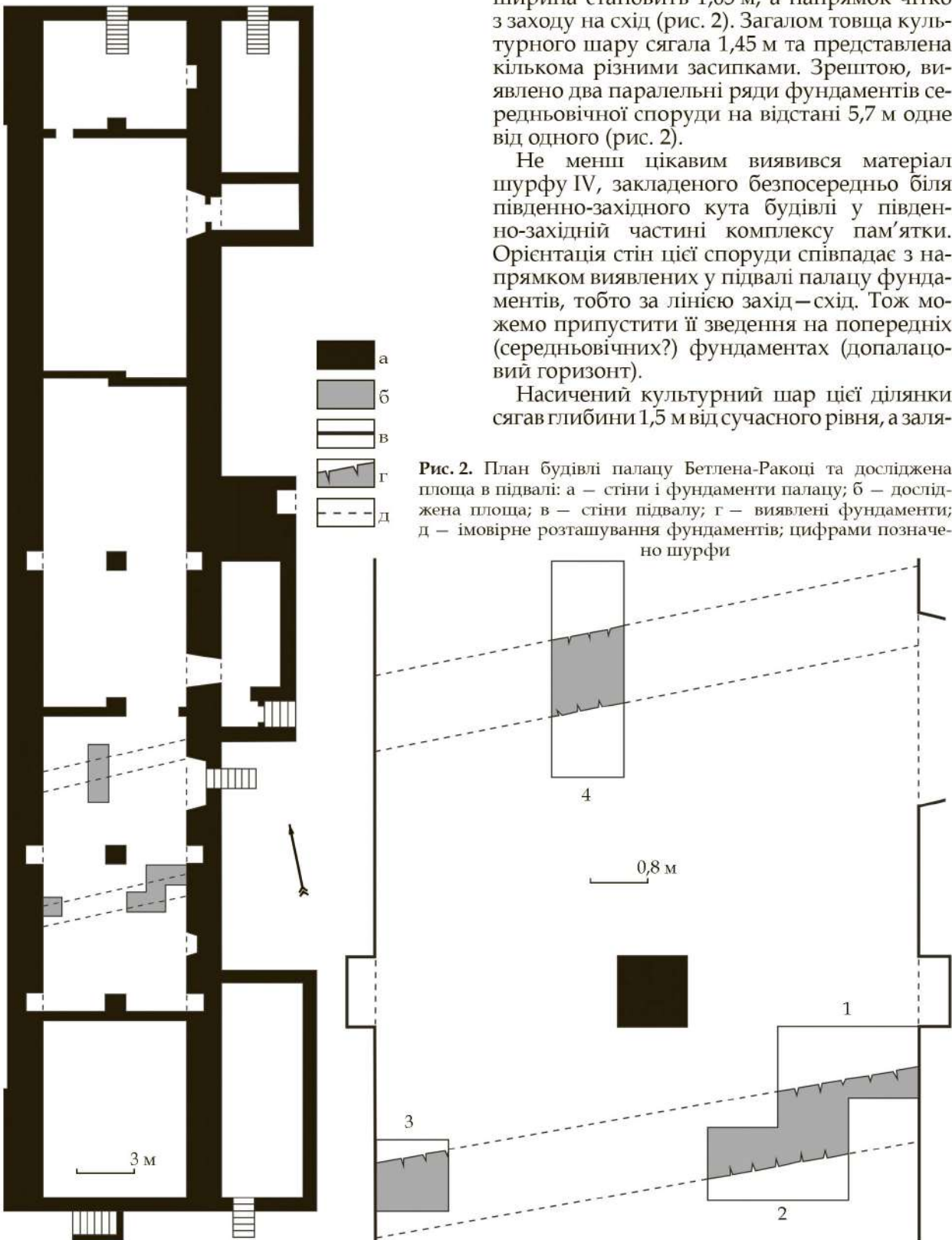

Рис. 2. План будівлі палацу Бетлена-Ракоці та досліджена площа в підвалі: а – стіни і фундаменти палацу; б – досліджена площа; в – стіни підвалу; г – виявлені фундаменти; д – імовірне розташування фундаментів; цифрами позначено шурфи

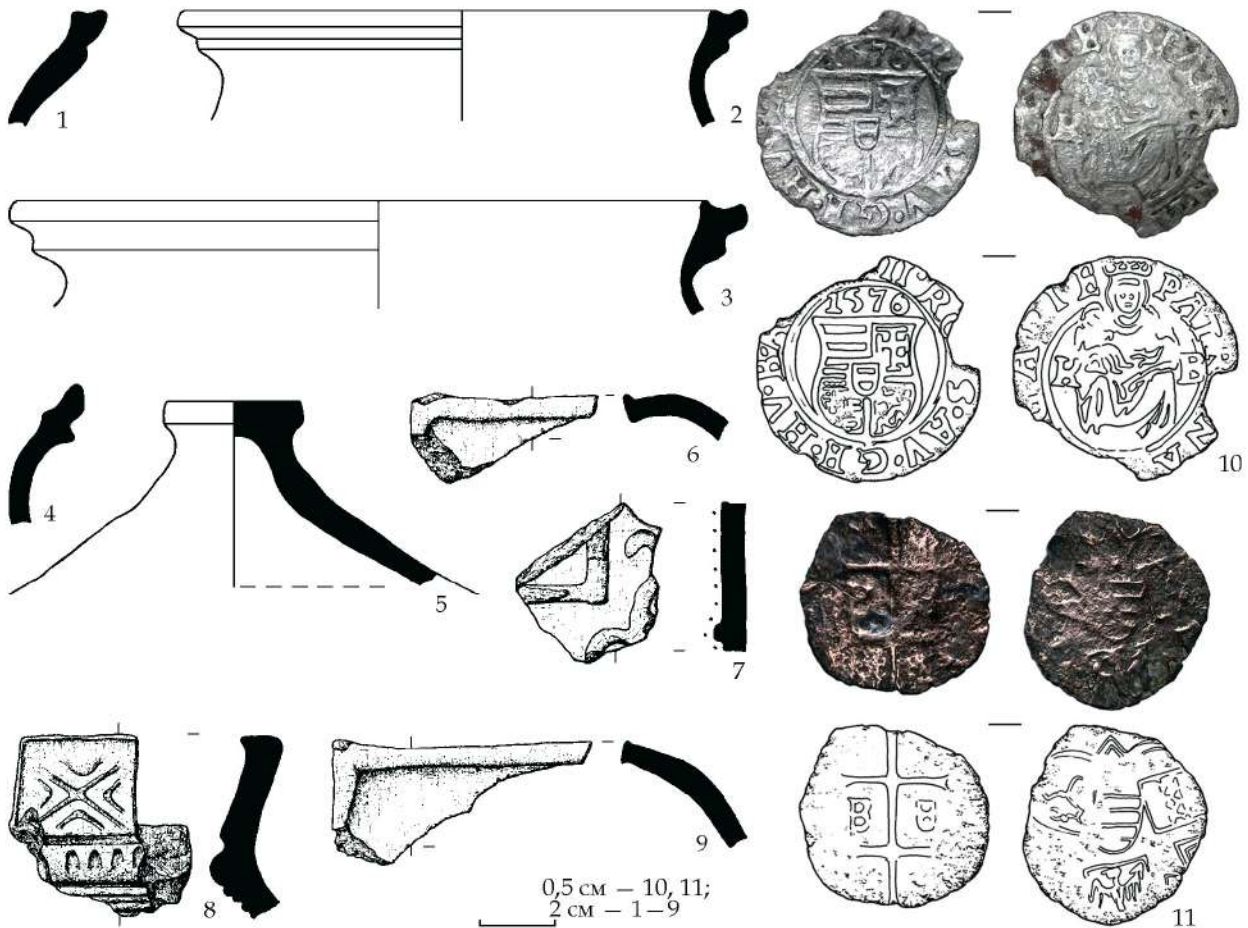

Рис. 3. Палац Бетлена-Ракоці, матеріал шурфу IV

гання фундаменту споруди сягало до 1,35 м. До глибини 0,5 м був присутній матеріал XX ст., нижче – знахідки XV – XVII ст.: керамічний матеріал та дві монети Угорського королівства (рис. 3). Перша – срібний динар Максиміліана II Габсбурга 1576 (рис. 3: 10). Другий номінал – мідна монета у поганому стані, зі збереженими частинами легенди. Це дозволяє визначити, що монета угорська, середини XV ст. (рис. 3: 11).

Слідів фундаменту, який пролягав би за межі контурів цієї споруди не знайдено. Однак, матеріал фундаменту на якій зведена споруда виявився подібним до матеріалу фундаментів, що були відкриті в підвалі будівлі палацу. Отож, щоб з'ясувати, чи зведені фундаменти одночасно та чи входили до єдиного середньовічного комплексу нами зібрані зразки розчину.

Результати проведеного аналізу засвідчують, що вони є повністю однаковими за якісним складом, але дещо відрізняються за кількісним. Це можна пояснити кількома причинами: розчин робили «на око», без дотримання точних пропорцій; розчин погано вимішаний; різні партії замісу розчину. В цілому, отримані результати дозволяють припустити, що фундаменти зведені одночасно.

Таким чином, отримані під час розкопок палацу Бетлена-Ракоці археологічні матеріали засвідчують наявність допалацового горизонту, щонайменше з XV ст. Безперечно, тут існували раніші будівлі (комплекс?), але повну картину їх розташування, а також призначення потребує подальших уточнень, а це можливо вирішити тільки після ретельного археологічного дослідження.